

ΤΟ ΑΛΗΘΙΝΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΑΝΤΙΚΡΥ ΣΕ ΕΝΑ “ΦΙΛΟΤΕΧΝΗΜΕΝΟ” ΠΟΡΤΡΕΤΟ

Του Νικ. Α. Γ. Λιναρδάτου

Στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 13^{ης} Μαρτίου εδημοσιεύθηκε αρκετά εκτενής κριτική του βιβλίου με τον τίτλο Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ ΜΕ ΤΑ ΔΙΚΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΑ – ΤΟΜΟΣ Α: 1942-1974 (εφεξής ΠΑΠ) του Αλέξη Παπαχελά. Την υπογράφει ο καθηγητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Θανάσης Διαμαντόπουλος. Έκπληξη! Τουλάχιστον για εμέ. Ο κ. Διαμαντόπουλος έχει συγγράψει τον Β' τόμο της πολιτικής βιογραφίας του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη (ΚΩΣΤΑΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΟΣ 1961-1974-- ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΕΝΔΟΤΟ ΣΤΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ. εκδ. Παπαζήσης Δεκ. 1989). Ο ίδιος εκυκλοφόρησε και ένα μικρού σχήματος 190 σελίδων βιβλίο με τον τίτλο ΤΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΕΝΟΣ ΗΓΕΤΗ- ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ ΣΤΟΝ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ – ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΑΠΟ ΜΙΑ 25ΧΡΟΝΗ ΓΝΩΡΙΜΙΑ (Εκδόσεις Πατάκη, 2013). (Βιαστικό σχόλιο: Έχουν προηγηθεί πάμπολλες ώρες συνομιλιών Μητσοτάκη-Διαμαντοπούλου. Οι πολλές παρά τη δυσaréσκεια του Μητσοτάκη από το πρώτο βιβλίο · το είχε χαρακτηρίσει «ό,τι χειρότερο έχει ποτέ γραφεί για εμένα» [ΠΟΡΤΡΕΤΟ, σελ.37]. Λέει, νομίζω, πολλά για τα χαρακτηριστικά ήθους των δύο ανδρών.)

Με σχετική καθυστέρηση έρχομαι να σχολιάσω την περίπτωση. Χωροχρονολογικά θα ακολουθήσω τις γραμμές της κριτικής του κ. Διαμαντοπούλου. «Δείχνει [το βιβλίο ΠΑΠ] τη σταθερότητα/εμμονή στην οπτική γωνία του Μητσοτάκη επί των γεγονότων της εν λόγω περιόδου.» Άρα, το αντικείμενο ετούτης της συζητήσεως είναι διπλό(βιβλίο-κριτική) και ενιαίο. Διαμαντόπουλος: «Αυτή η σταθερότητα περιλαμβάνει βέβαια και την πλήρη ανικανότητά του για αυτοκριτική θεώρηση της δράσης του...». Μα στις σελίδες του βιβλίου παρουσιάζεται ο Μητσοτάκης να λέει πολλές φορές “ίσως αυτό ήταν λάθος” για δικές του αποφάσεις και ενέργειες. Αυτό δεν συνιστά αυτοκριτική; «Υποθέτω, εκ των υστέρων κάνω την κριτική, ότι οι χειρισμοί οι δικοί μας ήταν βιαστικοί και υπερβολικά τολμηροί για εκείνη την ώρα.» (σελ. ΠΑΠ209). Εκείνη την ώρα· την ώρα του σχηματισμού της κυβερνήσεως Νόβα· την πιο κρίσιμη για τον ίδιο απόφαση της προδικτατορικής πολιτικής του σταδιοδρομίας. «Και τα ‘παιξα κι έχασα.» (ΠΑΠ252) «Ήταν λάθος μου. Αλλά δεν περίμενα ποτέ ότι θα συμβεί αυτό έτσι όπως έγινε.» (ΠΑΠ279).

«Ακραία απαξιωτικός, για παράδειγμα, ο Χανιώτης πολιτικός [ο κυριαρχών χαρακτηρισμός για τον Μητσοτάκη στο κείμενο της κριτικής· υπονοεί, σκέφτομαι, πολιτικός τοπικού διαμετρήματος] για τον Γ. Καρατζαφέρη, παρασιωπά πλήρως, ωστόσο, το ζήτημα ποιος έβαλε τον μετέπειτα ιδρυτή του ΛΑΟΣ στην πολιτική.» Ναι· τον έβαλε ο Μητσοτάκης, διότι ο Καρατζαφέρης είχε στα χέρια του ένα μεγάλο ατού. Ένα σταθμό ραδιοφωνίας και έναν τηλεοράσεως. Σε μια εποχή που τα περισσότερα και σπουδαιότερα μέσα επικοινωνίας, σε πείσμα κάθε δεοντολογίας, ήταν μανιωδώς αντινεοδημοκρατικά. Χιουμοριστική υπεκφυγή τα περί Μαρίκας. Τελικά η κουμπαριά με το κόμμα απέτυχε· ασυμφωνία χαρακτήρων. Πόσα διαζύγια εκδίδονται τον χρόνο για ασυμφωνία χαρακτήρων; Οι ασυμφωνούντες κατ’ ευθείαν στο εκτελεστικό απόσπασμα; Ανυπεράσπιστοι; Αναπολόγητοι; Η κατάληξη της σχέσεως επήρε τη μορφή που επήρε υπό διαμορφωθείσες αργότερα απρόβλεπτες συνθήκες· με άλλους πρωταγωνιστές.

«Οι αναρίθμητες φορές που ο Μητσοτάκης χρησιμοποιεί την αντωνυμία “εγώ”, το πάθος/εμπάθεια/ζηλοφθονία που αναδεικνύει, μολονότι σε ορισμένα σημεία τον πιστώνει και με κάποιες αρετές για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή· και που είναι διαφορετική από την απλή απέχθεια που βγάζει για τον Ανδρέα Παπανδρέου.»

Ένα-ένα. Η χρησιμοποίηση του “εγώ”. Έχω προσέξει πράγματι ότι πολλοί συμπολίτες μας χρησιμοποιούν το “εγώ” εκεί που είναι περιττό. Αποτελεί δείγμα εγωισμού; Ερώτηση: Εγώ φεύγω (αντί για απλά φεύγω): εγώ δεν θα έρθω αύριο. Είναι δείγματα εγωισμού; Έχω παρατηρήσει, εξ άλλου, πώς χρησιμοποιούν συχνά και χωρίς λόγο το “εγώ” ελληνόπουλα που κατά την πνευματική-γλωσσική τους διάπλαση μαθαίνουν παράλληλα και κάποια ξένη γλώσσα. Το άτιμο το Ich (I, je...).

Ο κ. Διαμαντόπουλος πάει να βγάλει συμπεράσματα (παρατραβηγμένα) από τη συχνή χρησιμοποίηση από τον Μητσοτάκη της λέξης “κόμπλεξ”. Εμείς, οι νέοι και έφηβοι του πολέμου και της κατοχής, εμεγαλώσαμε, διαμορφωθήκαμε πνευματικά μέσα σε ένα διανοητικό, πολιτιστικό, ιδεολογικό (πες το όπως θέλεις) περιβάλλον, στο οποίο συγκυριαρχούσαν ο Μαρξ και ο Φρόυντ. «Μια παλιά δικιά μου αμφισβήτηση... Τόσο για τον Φρόυντ, όσο και για τον Μαρξ, δύο θεότητες της εποχής μας.» Σελίδα 405 του βιβλίου Collectanea (εκδ. Δόμος 2008) του μεγάλου μας στοχαστή του περασμένου αιώνα Ζήσιμου Λορεντζάτου (1915-2004). Του Φρόυντ εισφορά το “κόμπλεξ” η συχνή και ευρεία χρήση της λέξης. Η χρήση της για όλες μας τις αναποδιές. Γράφει ο Μητσοτάκης για τον εαυτό του: «...Δεν το έκανα όμως, διότι είχα και ένα κόμπλεξ, ένα κόμπλεξ, θα τολμούσα να πω, με την αρχηγία.» (ΠΑΠ98).

Οι γνώμες του Μητσοτάκη (όπως προκύπτουν από το κρινόμενο βιβλίο) για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή ως πολιτική προσωπικότητα: «Ο Καραμανλής ήταν καλός υπουργός, ήταν άνθρωπος αποτελεσματικός, ήξερε να διευθύνει ένα υπουργείο απόλυτα...» (ΠΑΠ59) «Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, το είπα από την αρχή και πάντα το λέω, ο Καραμανλής ήταν ο καλύτερος της γενιάς του. Η δεξιά δεν είχε καλύτερον... Και για την Ελλάδα ασφαλώς ο καλύτερος πρωθυπουργός, εφ’ όσον θα είχαμε πρωθυπουργό της Δεξιάς.» (ΠΑΠ67) «...ο λαός καταλαβαίνει... ποιος είναι ο κατάλληλος σε δύσκολες ώρες να τον κυβερνήσει. Και ο Καραμανλής ήταν ο καλύτερος να τον κυβερνήσει.» (ΠΑΠ68) Γράφει ο ίδιος ο κ. Διαμαντόπουλος στη σελίδα 28 του ΠΟΡΤΡΕΤΟΥ: «...στις εμμονές του Κώστα Μητσοτάκη για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, τον μόνο ίσως μεταπολεμικό ηγέτη που έκρινε άξιο για αντιπαράθεση μαζί του...». Για στιγμιαίες του κρίσεις και αρνητικές εκφράσεις, ας μην παραβλέπουμε ότι προδικτατορικά εβρέθηκαν ηγετικά στελέχη σε δύο σφοδρά ανταγωνιζόμενα κόμματα. Και μεταδικτατορικά, τον πρώτο χρόνο, συγκρούστηκαν στο θέμα της συμμετοχής του στη Ν.Δ. και στις πρώτες μεταπολιτευτικές εκλογές. Ένα σημαντικότερο πρόβλημα για την πολιτική του υπόσταση. Εν τέλει κάτι (ή πολλά), νομίζω, πρέπει να σημαίνει η εκλογή του Καραμανλή το 1990 στην προεδρία της Δημοκρατίας με πρωτοβουλία και ενέργειες του Μητσοτάκη. Γεγονός που ικανοποίησε βαθύτατα τον μεγάλο Έλληνα statesman. Διότι απετέλεσε δικαίωσή του, ύστερα από την απρέπεια του Ανδρέα Παπανδρέου με τον Σαρτζετάκη.

«Απλή απέχθεια που βγάζει για τον Ανδρέα Παπανδρέου.» Λέει ο Μητσοτάκης στον Αλέξη Παπαχελά (ΠΑΠ248): «Και δεν είχα ποτέ μου με τον Ανδρέα προσωπική εμπάθεια.» Απέχθεια-εμπάθεια: λέξεις σχεδόν συνώνυμες. Προσωπική μου μαρτυρία: Με τον Μητσοτάκη, απ’ όταν αποσύρθηκε από την πολιτική δραστηριότητα το 2004, συναντήθηκα εκατοντάδες φορές. Κουβέντα για όλα τα θέματα τρέχουσας πολιτικής επικαιρότητας και αναμνήσεις. Δεν έχω συγκρατήσει ούτε μία περίπτωση κριτικής για τον Ανδρέα, που να εμπίπτει στην έννοια της απέχθειας. Και δεν έχω συγκρατήσει, διότι δεν υπήρξε. Υπήρχε δριμεία, δριμύτατη επίκριση των πράξεών του.

«Ο ακραίος μειωτικός έως προσβλητικός τρόπος με τον οποίον ο Μητσοτάκης αναφέρεται για το σύνολο περίπου των σύγχρονων πολιτικών -πλην κάποιων

απειροελάχιστων που τους αντιμετωπίζει με συγκαταβατική ανωτερότητα, όπως τον Στέφανο Στεφανόπουλο...». Διαβάζοντας το βιβλίο εσημείωσα κάποια ονόματα πολιτικών, στους οποίους αναφέρεται θετικά (έστω απλώς) έως επαινετικά: Ο Γέρος (Παπανδρέου), Καρτάλης, Στ. Στεφανόπουλος, Γκλαβάνης, Κοθρής, Ηλιού, Φλωράκης, Ρέντης, Τσουδερός, Μαρκεζίνης, Καψάλης, Τσιριμώκος, Θεοτόκης, Μπριλλάκης, Παπαληγούρας... Κάμποσοι δεν είναι; Και από όλους τους πολιτικούς χώρους.

Και τώρα η παραπλανητική (και γι' αυτό άκρως προκλητική) παρατήρηση του κ. Διαμαντοπούλου στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ: «...καταφαίνεται πως ο μετέπειτα πρωθυπουργός ήταν ο άνθρωπος του Κόκκα – κάποιος [δηλαδή εγώ ο Θανάσης· ντροπαλά] θα είχε την τάση, έστω καθ' υπερβολήν να γράψει "Το ενεργούμενο"... -- στον αμείλικτο πόλεμο των εκδοτών για την εκ των παρασκηνίων κυριαρχία.» Ο Μητσοτάκης ενεργούμενο του Κόκκα !; Ε, υπάρχουν όρια! Ύστερα από πλείστες, καθ' ομολογίαν του ίδιου, πολύωρες συνομιλίες με τον Μητσοτάκη, κατά μία 25χρονη γνωριμία, δεν το είχε αντιληφθεί! Το βεβαιώνει ο ίδιος. Και το συνάγει τώρα από την εξής στιχομυθία Μητσοτάκη – Γεωργίου Παπανδρέου· όπως την παραθέτει ο ίδιος: « "Αφού μου το λέτε θα ρωτήσω τον Κόκκα και θα σας πω". Και τον πήρα τηλέφωνο (τον Παπανδρέου έπειτα από την επικοινωνία με τον Κόκκα) και του είπα ΕΜΕΙΣ συμφωνούμε.» (Τα κεφαλαία, γράφει ο κ. Διαμαντόπουλος, τα βάζει προς έμφαση). Δηλαδή, αν κάποιος με καλέσει σε δείπνο και του πω θα ρωτήσω τη γυναίκα μου, και αφού τη ρωτήσω, απαντήσω "ναι", τούτο σημαίνει πως η γυναίκα μου με σέρνει από τη μύτη ή ότι για θέματα, για τα οποία υπάρχει κοινό ενδιαφέρον δύο προσώπων, των αποφάσεών τους προηγείται κάποιου είδους συνεννόηση; Παρατήρηση: Ο κ. Διαμαντόπουλος παραλείπει τη άκρως διαφωτιστική κατάληξη του διαλόγου: «--εμείς συμφωνούμε, βάλε οποιονδήποτε, αρκεί να μη γίνει ρήξις.» (ΠΑΠ196). Βάλε οποιονδήποτε υπουργό Εθνικής Άμυνας. Και ο Κόκκας θα υποστηρίξει την οποιαδήποτε επιλογή. Ο εύλογος συλλογισμός.

Αντιγράψω: «Κάθε βράδυ πήγαινε στα γραφεία της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, εκεί "όπου μαζευόταν το επιτελείο... Για να αποφασιστεί τι θα γράψουν, γινόταν μία μεγάλη συζήτηση όπου λάβαιναν μέρος όλοι, κι εγώ μαζί, μόνος από τα απ' έξω ήμουν εγώ. Εκεί απεφασίζετο τι κύριο άρθρο θα γραφεί".» (ΠΑΠ36) Μόνος ο Μητσοτάκης. Παρίστατο ως ενεργούμενο του Κόκκα; Ή για να περάσει το βράδυ του; Δεν ήταν ξενύχτης. Μήπως παρίστατο ως εκφραστής απόψεων, επί των οποίων επιζητούσε την υποστήριξη της εφημερίδας (άρα και του Κόκκα); Λέει ο Μητσοτάκης: «Μπορεί να ήταν λάθος η ταύτισή μου μαζί του. [Προσωπική φιλία από τα φοιτητικά τους χρόνια]. Όλα τα πράγματα στην πολιτική έχουν το κόστος τους. Είχα όμως κέρδος από την άλλη μεριά, διότι είχα μια αποκλειστικότητα.» (ΠΑΠ136) Διότι είχα στη διάθεσή μου, θέλει να πει, ένα δημοσιογραφικό εργαλείο· την εφημερίδα του Κόκκα.

Σε συγκεκριμένη κρίσιμότερη περίπτωση: «Τον Νόβα ως υποψήφιο μελλοντικό πρωθυπουργό τον είχε προτείνει ο Κόκκας... Εμένα φροντίδα μου είναι να μην πέσει ο Παπανδρέου, να μείνει ο Παπανδρέου, να κάνω μια απεγνωσμένη προσπάθεια προς όλες τις κατευθύνσεις να αποφευχθεί η ρήξις.» (ΠΑΠ198) Και πιο κάτω: «Έχω την αίσθηση ότι αυτή την ιδέα [της κυβερνήσεως Νόβα], την ανόητη, την τρελή ιδέα την είχε ο Κόκκας...» (ΠΑΠ210) Ενεργούμενο του Κόκκα, όταν κατά την πιο βαρυσήμαντη μετεξέλιξη των προχουντικών χρόνων, οι απόψεις τους είχαν τέτοια χαοτική απόσταση!

Και τελευταίο σημείο διαφωνίας μου η "υστεροφημία". Όχι ότι είναι κακό· ούτε ότι έχει ιδιαίτερη σημασία. Απλώς η αλήθεια. Η αναζήτησή της. Στη μακρόχρονη περίοδο των συναντήσεων και των συζητήσεων με τον φίλο μεγάλο πολιτικό άνδρα, δεν επέρασε ούτε μία στιγμή από το μυαλό μου ότι τον απασχολούσε η υστεροφημία του. «Την υστεροφημία

μου βέβαια πάντα τη σκεφτόμουνα. Ήθελα να κάνω το σωστό... Εγώ δεν ήθελα να γίνω πολιτικός. Οι περιστάσεις με έκαναν πολιτικό... Εγώ θα έφευγα από την πολιτική αν χρειαζότανε.» (ΠΑΠ250) Η σύνδεση της υστεροφημίας με την τυχαία στροφή του στην πολιτική, κάτι πρέπει να υποδηλώνει τουλάχιστον υποσυνείδητα. Διαφορετικά είχε σχεδιάσει την προσωπική του διαδρομή με διαφορετικές φιλοδοξίες και αξίες. Οι περιστάσεις άλλαξαν τον ρουθ της ζωής του. Η υστεροφημία, στην οποία αναφέρεται, δεν ήταν προσωπική. Ήταν η υστεροφημία της αποστασίας (διατύπωση Διαμαντοπούλου). Ανησυχία του ήταν να μπορέσει να αποκαταστήσει την αλήθεια του για την αποστασία και την προδικτατορική πολιτική του δράση. Εξ ου και η (ατυχής) πρωτοβουλία για τη δίτομη πολιτική του βιογραφία (συγγραφείς Δ. Δημητράκος και Θ. Διαμαντόπουλος).

Επιβεβαιώνεται η έλλειψη ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για υστεροφημία από την μη ενασχόλησή του με το θέμα· ιδίως τα 13 χρόνια μη ενεργού πολιτικής ζωής τότε που είχε άφθονο χρόνο στη διάθεσή του. Μόνη εκδήλωση η πρωτοβουλία του να γραφτεί ένα βιβλιαράκι 204 σελίδων μικρού σχήματος (τίτλος: ΜΠΡΟΣΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ/ ΗΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ 1990-1993, εκδ. Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", 2013). Φτάνει για εξαγωγή συμπερασμάτων; «Εγώ δεν γράφω χαρτιά ποτέ.» (ΠΑΠ202). Χαρτιά· το βάθρο της υστεροφημίας. Ενέργειες όπως η ίδρυση επώνυμης έδρας Ελληνικών Σπουδών στο αμερικανικό πανεπιστήμιο Stanford και η ίδρυση του Ιδρύματος Κωνσταντίνος Κ. Μητσοτάκης είναι πρωτοβουλίες και πραγματοποιήσεις των παιδιών του. Δική του συμβολή η συγκατάνευση. Και βέβαια η προσωπικότητά του και το έργο του. Για τον ίδιο ήταν επαρκής η δικαίωσή του από τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Μεγάλη του έγνοια η οικογένεια. Ξέδομα οι κουβέντες με έναν αριθμό φιλικών προσώπων. Επιβεβαίωση των σκέψεών μου αυτών μία σύγκριση με τις ενέργειες του Κωνσταντίνου Καραμανλή· ο οποίος πράγματι ενδιαφερόταν για την υστεροφημία του. Σύνοψη: Το πρωτεύον είναι η αναζήτηση της αλήθειας για την ιδιοσυστασία ενός προσώπου· και πώς αντιλαμβάνεται τον κόσμο. Είναι η αιτιολόγηση αυτών μου των παρατηρήσεων· ο λόγος αυτής μου της παρεμβάσεως. Ο Μητσοτάκης ήταν ως την τελευταία του στιγμή μία μοναδική προσωπικότητα σε απόλυτα ειρηνική σχέση με τον εαυτό του. Που σημαίνει σε ειρηνική σχέση και με τον κόσμο.

Καθ' όλο το προ του και μετά το 2004 διάστημα, αυτό που πραγματικά τον έκαιγε ήταν η αγωνία για την οικονομική και γενική κατάσταση της χώρας. Ετηλεφώνουσε, ακόμα και σε υπουργούς του ΠΑΣΟΚ (Αλέκο Παπαδόπουλο κ.α.) για να τους εκφράσει τις ανησυχίες του. Πρόσφατα, στις 17 Μαρτίου, σε παρουσίαση βιβλίου, ο καθηγητής και υπουργός Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων στην κυβέρνηση Σημίτη Τάσος Γιαννίσης είπε κατά λέξη: «Ήταν [ο Μητσοτάκης] ένας από τους ελάχιστους ανθρώπους που με πήραν στο τηλέφωνο και μου είπανε προχώρα» (Η αναφορά στη ματαιωθείσα τελικά μεταρρύθμιση του Ασφαλιστικού). Το ίδιο έκανε και στις, κατόπιν δικής του πρωτοβουλίας, συναντήσεις με τον Κώστα Καραμανλή πρωθυπουργό. Για αποφάσεις τον προέτρεπε.

Και καταλήγω με μία κάκητα... Αν κάποιος διαβάσει το πορτρέτο ύστερα από την κριτική του βιβλίου Παπαχελά, δύσκολα θα αποφύγει τον συλλογισμό ότι η παρέμβαση αυτή του κ. Διαμαντοπούλου είναι μια απόπειρα δικαιολογήσεως των άνωθεν συμπερασμάτων, τα οποία είχε προσπαθήσει να στοιχειοθετήσει στα βιβλία του για τον Μητσοτάκη. Είναι η αντίδρασή του στην καθολική αναγνώριση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη ως statesman και εξέχουσας προσωπικότητας της μεταπολεμικής Ελλάδος· αναγνώριση, όπως εκδηλώθηκε με τον θάνατό του.

25 Μαρτίου – Απρίλης 2018

(ΣΗΜΕΙΩΣΗ. Εδημοσιεύθηκε, με περικοπές, στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της 14^{ης} Απριλίου.)

